

Dr. PhD BALI Lóránt¹–HEGEDÚSNÉ Dr. PhD BARANYAI Nóra²

¹adjunktus

Pannon Egyetem Georgikon Kar Gazdaságmódszertani Tanszék, Keszthely

lecturer

University of Pannonia Georgikon Faculty,

Department of Economic Methodology, Keszthely, Hungary

balilori@georgikon.hu

²tanszékvezető docens

oktatási és akkreditációs dékánhelyettes

Pannon Egyetem Georgikon Kar Gazdaságmódszertani Tanszék

Head of Department docent

Deputy Dean of Education and Accreditation

University of Pannonia Georgikon Faculty,

Department of Economic Methodology, Keszthely, Hungary

baranyai@georgikon.hu

A NEMZETISÉGI LÉT NÉHÁNY TÁRSADALMI ASPEKTUSA NAPJAINKBAN A MURA MENTI HORVÁTOK ÉLETÉBEN

SOME SOCIAL ASPECTS OF THE ETHNIC EXISTENCE TODAY IN THE LIFE OF THE CROATIANS ALONG THE MURA

ABSTRACT

The post-millennium has brought a number of changes to the social life of the Croatians in Murcia. The limitation of the border is completely eliminated, the emergence of a triple-border future region is outlined. Even for a decade and a half, a region with peripheral traffic has been involved in the circulation of Europe, active social relationships with the neighboring “related” Muraköz. The purpose of our study is to present the organizational (civil, cultural, cross-border) aspects of preserving and preserving Croatian identity after the millennium. In doing so, we rely on the census data, the results of the IPA programs, the in-depth interviews with the heads of the national minority governments, and the analysis of the change in the legal environment affecting the choice of local ethnic minority self-governments, rather than our terrain experiences. The area will be treated as an integral cultural, homogeneous unit according to the cultural-linguistic division of Hungarian culture.

Kulcsszavak: nemzetiségi lét, etnikai kisebbség, horvát identitás, Mura, hármas határ

Keynotes: ethnic existence, ethnic minority, Croatian identity, Mura, triple-border

1. Bevezetés

A Mura menti horvátok a hazai horvát nemzetiség egyik jellegzetes csoportját alkotják. Történelmük, nyelvük, kultúrájuk alapján elkülönülten élnek a többi rokon horvát népcsoporttól. Etnikai létüket jelentősen meghatározza, hogy a szállásterületük a Mura bal partján található Dél-Zalában, annak Somogyhoz közeli területein. Kultúrájukat meghatározza a folyó jelenléte és elválasztó jellege. A Mura menti horvátok által lakott települések lehatárolása során elkülönítünk egy magterületet és egy részleges peremterületet. Bár a népcsoport létének recens aspektusait vizsgáljuk, ennek ellenére lényegesnek tartjuk a már részben vagy egészében elmagyarosodott egykori településeket, illetve az ott zajló folyamatokat bemutatni. Napjainkban Murakeresztúrt (Kollátszeg falurészszel), Fityeházát, Semjénházát, Petriventét, Molnárit, Tótszerdahelyt, Tótszentmártont sorolják a Mura menti horvát falvak sorába. Ha visszatekintünk az elmúlt szűk száz évre és annak is a második felét magába foglaló időszakra, akkor a szakirodalmi feldolgozást és amatőr családfakutatást végezve megállapíthatjuk a mostani szállásterület peremvidékén található Belezna, a Nagykanizsa településrészét képező Miklósfá (egykor Horvátszentmiklós) és Bajcsa is a „*káj horvát*”¹ népesség által lakott terület volt, a térség részét képezi.

2. Történeti földrajzi vázlat

1920-ban a trianoni békediktátumot követően „Az államhatár-változások következtében lényegileg megváltozott az ország település struktúrája”² és térszerkezete. E változások jelentős mértékben érintették a történelmi Zala megye társadalmi-gazdasági helyzetét is. Az egykori Zala vármegye elvesztette a Murán túli területeit, az úgynevezett horvát Muraközt (Međimurje), illetve a Mura mente egy részét is. Az új Magyar Állam periferiájára került, a délnyugati határa egyben államhatár is lett. Ez a két világháború között csekély akadályt jelentet a kétoldalú mikroregionális kapcsolatok szempontjából (kettős birtokosság),³ az államszocializmus idején az elmérgesedett államközi kapcsolatok miatt a megyei kapcsolatok is stagnáltak. Csak a szocializmus utolsó harmadában kezdődött meg az egymás iránt való újbóli érdeklődés. A 90-es évek végén indult el a megyei és mikroregionális kapcsolatok intenzifikálódása.⁴ Ezt nagyban segítette, hogy Franjo Tudjman halála után Horvátország nyitott az EU felé, amely következtében egyre több forrás állt rendelkezésre a mikro és mezoregionális kapcsolatok elmélyítésére. 2013. július elsejétől Horvátország az EU tagja lett és a reményei alapján mielőbb a schengeni övezet része lesz.

3. Adatbázis, módszertan

A tanulmányhoz kapcsolódó adatokat a KSH Tájékoztatói adatbázisának a Területi statisztika fejezetéből válogattuk ki, valamint a releváns szakirodalmi forrásokat használtuk fel. A térséget érintő irodalom gyűjtés és szakirodalom feldolgozása után a Központi Statisztikai Hivatal adatbázisából legyűjtött adatok alapján ábrákat készítettünk. Ezek adnak betekintést a település szintű folyamatokra, amelyek összegzésével hiteles kép tárul elénk a térség társadalmi, etnikai folyamataival kapcsolatban. Az alapadatokat a Microsoft Excel 2007 nevű programmal dolgoztuk fel.

4. Területi elhelyezkedés, etnikai elkülönülés

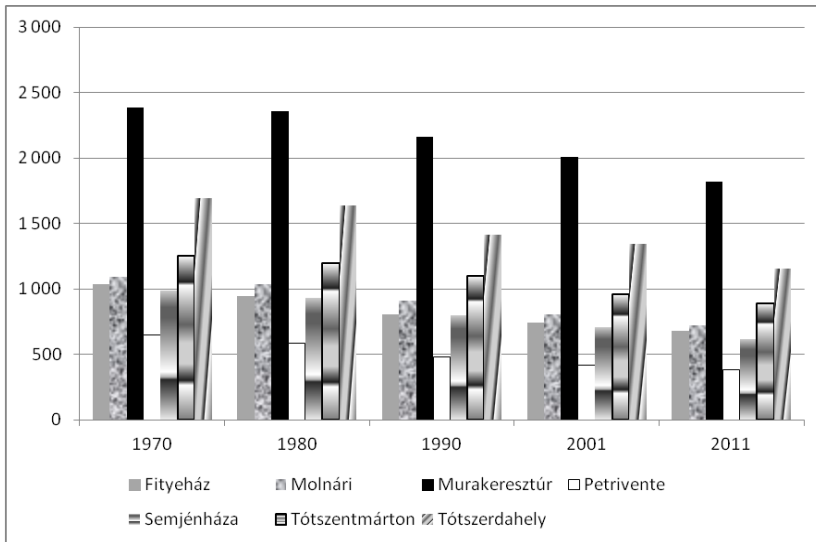
Magyarország területén a horvát nemzetiség speciális szórvány helyzetben van. Főleg az ország déli-délnyugati határvidékén található a szálás területük. A Mura bal parti síkjának a keleti részén található a települések többsége Zala megye Somogyfalva határos déli részén. „*Nagykanizsa és Letenye között a szepetneki összekötő közút mentén délen a Mura folyótól határolva*”⁵ található a községek Tótszentmárton-Sumarton, Tótszerdahely-Serdahely, Molnári-Mlinarce, Semjénháza-Pustara, Murakeresztúr-Kerestur, Petrivente-Petriba, Fityeház-Fícéház. A földrajzi elhelyezkedésük alapján Mura menti horvátoknak hívjuk őket és a betelepült nemzeti kisebbségeink közé sorolandók. A Mura menti horvátok származásukat tekintve a Muraközikkal mutatnak nagy fokú rokonságot. Többségében a túlnépesedett Muraközéből, illetve Horvátország nyugati részéről vándoroltak be. A benyomulásuk valószínűleg egy több évszázados folyamat volt, ami a 18. század derekára már teljesen befejeződött és a vizsgált települések többségében már a „*kaj*” horvát lakossággal rendelkeztek. A vizsgált etnikai csoport nem csak elhelyezkedésében speciális, hanem nyelvjárást tekintve is. A napjainkban sztenderd irodalmi nyelvtől eltérő nyelvjárást beszélnek, annak is a 19. században beszélt autentikus formáját. A trianoni béke diktátum eredményeként lett a Mura és Dráva etnikai határ, amely révén a nyelv természetes fejlődéséből való nyelvtani és ki-fejezésbeli változások nem érték el a térség lakosságát.^{6, 7}

5. A népesség szám változása 1970-től 2011-ig

A térségben elsősorban Fityeház, Molnári, Murakeresztúr, Petrivente, Semjénháza, Tótszentmárton és Tótszerdahely településeket vizsgálom, mert a nemzetiségi tudat egyik legfőbb leképezője, a mindennapi nyelv-

használat, csak ezeken a településeken jelenik meg. Az elmúlt időszak öt népszámlálása alapján mutatjuk be a települések népességszámának változását egy ötven éves intervallumban. Azért választottuk az 1970-es népszámlálást a bázis dátumnak mert a 60-as évek elejére fejeződik be a mezőgazdaság kollektivizálása, amely a második világháborút követő időszakot tekintve adja meg az első lökést először az úgynevezett hetelésnek, amely a későbbiekben az elvándorlás első lépcsője lesz. Az 1. ábrán e folyamatok jól követhetőek mind a hat vizsgált település viszonylatában. A vizsgált időszakban mindvégig, akár csak napjainkban Murakeresztúr rendelkezik a legnagyobb lakossággal és Tótszerdahely csak a második, jóval lemaradva az előbbi mögött. Ennek ellenére a tényleges nemzetiségi és kulturális központ jelleg Szerdahelytől elvitathatatlan.

1. ábra: A Mura menti horvát települések lakosságszámának változása az államszocializmus derekától a 2011-es népszámlálásig/fő
Figure 1.: Changes in the number of Croatian settlements in the Mura region to state socialism to the 2011 census/person

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

Ha az 1990-es évet vesszük bázisnak, akkor a települések mindegyikénél legalább 10%-os lakosság csökkenés tapasztalható. Petrivente esetében meghaladja a 20%-ot, míg Semjénháza, Tótszentmárton és Tótszerdahely viszonylatában 18% körüli. Egyértelműen megállapítható, hogy valamennyi község jelentős népesség csökkenést szenvedett és szenved el napjainkban is.

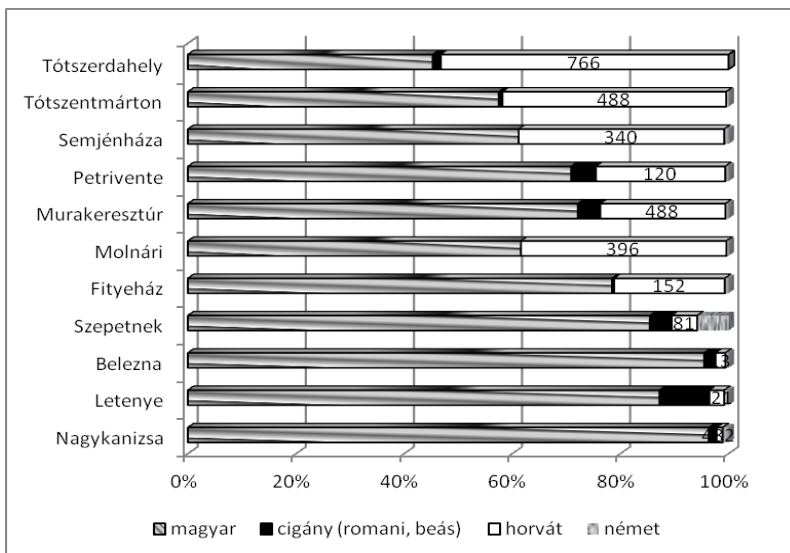
6. A nemzetiség lét megélésének néhány aspektusa napjainkban

A nemzetiségi lét megélését nagymértékben meghatározza a nemzetiségi önmeghatározás, amely a népszámlálások folyamán önbevalláson alapul. A 2. ábrán nem csak az eddigiekben említett hat település horvát nemzetiségének létszámát vizsgáltuk, hanem azokra is kitértünk, amelyek nemzetiségi önkormányzattal rendelkeznek, vagy/és történeti sajátosságok miatt (Belezna) különítettük le a vizsgált településcsoport tagjai közé.

Az önmagukat horvát nemzetiségűnek vallók aránya Tótszerdahelyen, Tótszentmártonban, Semjénházán és Molnáriban a legmagasabb az összlakosságon belül. A szomszédos Fityeház és Petrivente arányaiban messze elmarad tőlük, annak ellenére, hogy tradicionális „káj” horvát településeknek tekinthetők mind történeti, mind etnikulturális szempontból. Külön említést érdemel, nem csak a KSH adatok alapján, hanem terepbejárásaink során szembe tűnt, hogy a nagy arányú horvát etnikum jelenléte esetén vagy nagyon alacsony, vagy nulla roma etnikum száma. 2011-ben 26 774 ember vallotta magát horvát nemzetiségűnek hazánkban, ebből 3447 fő, azaz 12,9% az országos létszámnak a vizsgált területen él. A relatíve alacsony arány és létszám a térség aprófalvas mivoltával magyarázható elsősorban.

2. ábra: A horvát nemzetiségű lakosok száma a Mura menti horvát településeken 2011-ben (fő)

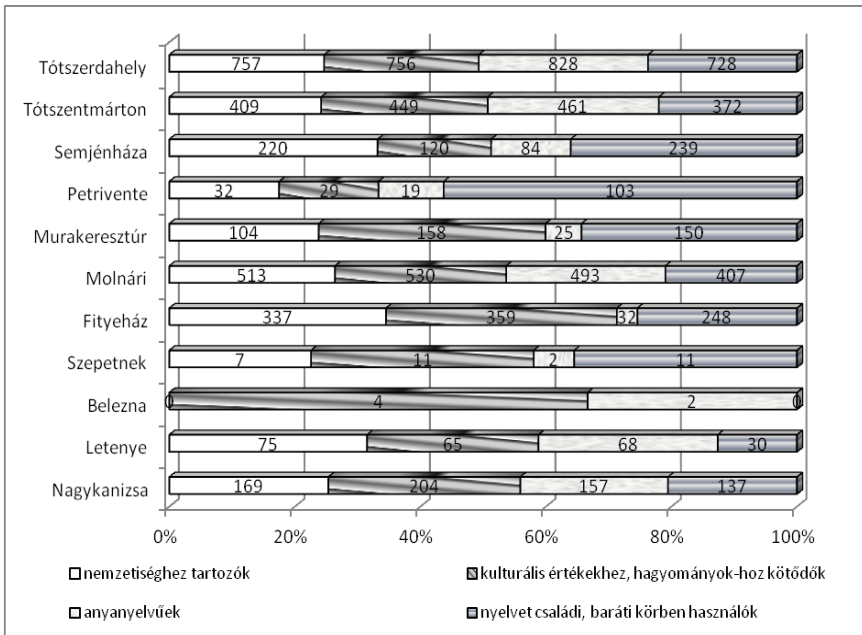
Figure 2.: The number of Croat people resides in the Mura in Croatian settlements in 2011 (person)

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

A nemzetiség lét megélésnek az önmeghatározáson kívül több fontosabb aspektusa van, ezek vizsgálata elengedhetetlen annak megállapításához, hogy az adott nemzetiségi csoport milyen erős öntudattal és kulturális étellel bír a mindennapok során. Ennek akkor nagy a jelentősége, ha csak egy pár ezer fővel bíró tömb szórványról beszélünk, amely rendkívül nagy asszimilációs nyomást szenved el. A nemzetiségi lét megélésnek négy főbb aspektusát vizsgáltuk, amelyek jelentősen meghatározzák az adott nemzetiség mindennapi életének az etno-kulturális aspektusokhoz való viszonyát. A vizsgálatainkkor a KSH által a népszámlálások során felvett adatokkal dolgoztunk. Az első aspektust a nemzetiséghez való tartozás önmeghatározását már elemeztük. A 3. ábrán a kulturális értékekhez való kötődés csaknem hasonló. Azokban az esetekben kiemelkedő csak, amikor az anyanyelvet beszélők aránya rendkívül alacsony. Azt látjuk a 3. ábra alapján, hogy a nemzetiséghez való tartozás az elsődleges aspektus, a nemzetiségi nyelv anyanyelvként való használata a másodlagos aspektus, a nyelvcsaládban barátközt való használata harmadlagos aspektus, míg a kulturális értékekhez való kötődés csak negyedleges a nemzeti lét megélésben. Azokban az esetekben játszik csak fontosabb szerepet, amikor az asszimilációs folyamatok hatására a lakosság már semmilyen esetben sem használja a nemzetiségi nyelvet.

3. ábra: A horvát nemzetiség lét megélésének aspektusai 2011-ben (fő)
Figure 3.: Aspects of living Croatian nationality in 2011 (person)

Forrás: Saját szerkesztés a KSH adatai alapján

7. Kultúra, oktatás, civil szerveződések

A nemzetiségi lét és öntudat fenntartásának egyik legfontosabb feltétele a megfelelő nyelvoktatás fenntartása, amely révén a kulturális öntudatot meghatározó más elemek is elsajátításra kerülnek, mint a történelem, szépirodalom, népszokások, népdalok. Ma a térségben Fityeház, Molnári, Murakeresztúr, Tótszerdahely, Tótszentmárton rendelkezik óvodával, ahol biztosított a nemzetiségi nyelv oktatása. Nyolc osztályos általános iskola csak Murakeresztúron (Zrínyi Miklós Általános Művelődési Központ) és Tótszerdahelyen (Tótszerdahelyi Zrínyi Katarina Általános Iskola) található. A szűkebb régióban középfokú horvátnyelvű oktatás csak fakultatívan vehető igénybe Nagykanizsán, ha az adott intézmény rendelkezik horvát nyelvszakos tanárral. Az igény erre a diákok részéről változó. Általában Budapesten (Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium) vagy Pécsen (Miroslav Krleža Horvát Óvoda, Általános Iskola, Gimnázium és Kollégium), végzik a középfokú tanulmányaikat a fiatalok, ha horvát nyelven szeretnék. Diplomát adó nyelvi képzés Budapesten az ELTE-én, illetve annak szombathelyi tagintézményében, és a PTE-en, valamint Baján az Eötvös József Főiskolán van. A horvát főváros közelsége miatt sokan Zágrábban végzik a felsőfokú tanulmányaikat. A horvát nyelvismeret megőrzése és a kulturális értékek fenntartása és megismerése iránti igény hozta létre az Országos Horvát Önkormányzattal a Stjepan Blažetin Horvát Művelődési Intézetet Tótszerdahelyen, amely a Mura menti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás mellett működik a Fedák Kúriában. A horvát nemzetiségű települések mindegyike rendelkezik civil szervezetekkel, azonban kifejezetten nemzetiségi célokat ápoló nem működik mindegyik településen, csak néhányban: Zrínyi Kadétok Hagyományőrző Egyesület (Murakeresztúr), Mura menti Horvátok Egyesülete (Tótszentmárton), Káj-Horvát Nyelvű Imakönyv Kiadása Alapítvány és a Zrínyi Katarina Horvát Általános és Alapfokú Művészeti Iskoláért Alapítvány (Tótszerdahely).

A térség kulturális és társadalmi életének a felpezsdítésében a rendszerváltoztatást követően a Mura menti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás (MNTT) tette a legtöbbet. Rendkívül aktív pályázati tevékenységének köszönhetően. Éves szinten térségi léptékű a horvát nemzetiségi szokásokhoz kapcsolódó folklór, gasztro fesztiválokat tartanak, amelyek állandó résztvevői és társszervezői a szomszédos horvátországi települések (Donja Dubrava, Donji Vidovec, Goričan, Kotoriba). A társulás széleskörű aktív nemzetközi kapcsolatainak köszönhetően egy magasabb szervezeti szintbe lépett. Az MNTT társadalmi-gazdasági hálózatának alapján jött létre a Mura Region EGTC 2015. május 28-án, amely

jogi személyiséggel bíró szervezet Tótszerdahely központtal. Célja a horvát-horvát kapcsolatokon alapuló határ menti interakciók tovább fejlesztése, hálózatosodása.

8. Összefoglalás

A Mura menti „káj horvátság” az anya nemzetének egy sajátos részét képezi, mint nyelvében, mint kultúrájában. Az elmúlt közel száz évben a határ mentisége ellenére több évtizedre elszeparálódott az államszocialista időszakban az anyaországtól. Ez és a rurális térben való elhelyezkedése is hozzájárult ahhoz, hogy az elmúlt ötven évben jelentős asszimilációs nyomást szenvedett el, ami népességvesztéssel is járt. A térség önkormányzati vezető felismerték, hogy a folyamatot csak intézményes keretek felállításával lehet lelassítani, illetve megállítani. A rendszerváltoztatás követő időszak munkája meghozta az eredményét. Mindegyik településen működik nemzetiségi önkormányzat, van, ahol az vezet a települést. 1997-ben létrejött a mikroregionális feladatokat ellátó Mura menti Nemzetiségi Területfejlesztési Társulás, amely működési tapasztalataiból továbblépve 2015. májusában bejegyzésre került a horvát-horvát határ menti társadalmi-gazdasági kapcsolatok ápolására, fejlesztésére hivatott Mura Régió EGTC.

JEGYZETEK

1. A horvátság napjainkban három különböző dialektust beszél. Ezek megnevezését a „mi?” kérdőszó alapján az alábbiak szerint határozzuk meg: što-štokavski, kaj-kajkavski, ča-čakavski. Napjaink irodalmi nyelve a štokavskin alapul. A kaj nyelvjárást a főváros, Zágráb környékén és Északnyugat-Horvátországban, Hazánkban pedig a Mura menti horvátok körében beszélnek.
2. Hajdú Zoltán (2001): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó. Pécs–Budapest. 149. old.
3. Gulyás László (2008): Horvátország történeti struktúraváltozásai kezdetektől napjainkig. *Mediterrán Világ* 6. évf. 7. szám. 163–197. old.
4. A magyar–szerb határ vonatkozásában lásd Gulyás László (2004): A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió rövid története 1997–2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. 5–14. old. Szeged.
5. Kanizsai Mária (2007): Mura menti horvátok. In. Kupa László (szerk.) *Tájak, tájegységek, etnikai kisebbségek Közép-Európában*. B&D Stúdió. Pécs. 136. old.
6. Kitanics Máté (2006): A Magyarországra irányuló horvát migráció a 15–18. században. In. Pap Norbert (szerk.) *Balatontól az Adriáig*. Lomart Kiadó. Pécs. 59–73. old.
7. Kanizsai Mária (2007): Mura menti horvátok. In. Kupa László (szerk.) *Tájak, tájegységek, etnikai kisebbségek Közép-Európában*. B&D Stúdió. Pécs. 136–146. old.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Hajdú Zoltán (2001): Magyarország közigazgatási földrajza. Dialóg Campus Kiadó. Pécs–Budapest. 149. old.
- Gulyás László (2008): Horvátország történeti struktúraváltozásai kezdetektől napjainkig. *Mediterrán Világ* 6. évf. 7. szám. 163–197. old.
- Gulyás László (2004): A Duna–Körös–Maros–Tisza Eurorégió rövid története 1997–2004. Múzeumi Kutatások Csongrád Megyében. 2004. évi Évkönyv. 5–14. old. Szeged.
- Kanizsai Mária (2007): Mura menti horvátok. In: Kupa László (szerk.) *Tájak, tájegységek, etnikai kisebbségek Közép-Európában*. B&D Stúdió. Pécs. 136–146. old.
- Kitanics Máté (2006): A Magyarországra irányuló horvát migráció a 15–18. században. In: Pap Norbert (szerk.) *Balatontól az Adriáig*. Lomart Kiadó. Pécs. 59–73. old.